

מהי חובתו של הסבא כלפי נכדיו וניניו?

*בפרשת ויחי אנו נפגשים לראשונה ביחס בן סבא לנכדים ואפילו לנינים:
יעקב מברך את נכדיו, ויוסף מגדל את ניניו, מחנך ומלמד אותם תורה.
גם עלינו מוטלת חובה לדאוג לחינוך יהודי כשר עבור נכדינו.*

מזל טוב! נכנסת למועדון של בני-האדם

מסופר על רב בישראל שכל פעם שמישהו היה מבשר לו על לידת נכד ראשון, הוא היה מאחל לו מזל טוב ומוסיף: "עכשיו נכנסת למועדון של בני האדם". הוא הסביר שלידת ילדים זה לא דבר ששמור לבני האדם בלבד, שכן גם חיות ועופות מולידים ילדים ומטפלים בהם, אפילו הנשר הטורף מרחם על גוזליו.

אולם נכדים ☹️ זה דבר ששמור לבני האדם בלבד. מעולם לא ראינו שכלב יוצא לטייל עם נכדו, או עוף נושא את נכדו על כתפיו. הקשר של סבא ונכד הוא מתנה בלעדית שניתנה לנו, בני האדם בלבד, מאת הקב"ה.

בפרשתנו אנחנו קוראים לראשונה על קשר בין סבא לנכדים. זוהי הפעם הראשונה בתורה שאנחנו מוצאים שסבא דיבר אל נכדיו ובירך אותם. לא מצינו בתורה דברים שאברהם אבינו אמר לנכדו יעקב. ייתכן שהוא דיבר איתו, אבל זה לא מופיע בתורה. גם לא שמענו על שיחת נפש שהייתה ליצחק עם אחד מנכדיו. הפעם הראשונה מופיעה בפרשתנו כאשר יעקב אבינו אומר במפורש לבנו יוסף "ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלקים גם את זרעך". ואז הניח יעקב את ידיו על ראשם של שני נכדיו, מנשה ואפרים, ובירך אותם "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים" (בראשית מח, טז).

יתרה מזו: יעקב מכריז ואומר: "ועתה שני בניך הנולדים לך ☹️ לי הם אפרים

ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי". לא זו בלבד שיעקב בירך אותם, אלא הוא הצהיר שהוא רואה את נכדיו כמו ילדיו שלו. מכאן נובע הכלל הידוע ש"בני בנים הרי הן כבנים" (יבמות סב, ב).

יעקב לא היה הראשון שסבר ש"בני בנים הרי הן כבנים". כבר מצאנו בתורה קודם לכן שכאשר חותנו המפורסם, לבן הארמי, רדף אחרי חתנו יעקב ונזף בו על בריחתו מחרן ללא רשותו, הוא הכריז על ילדיו של יעקב: "הבנות בנותי והבנים בני" (בראשית לא, מג; פדר"א פרק לו).

ואם-כן, נשאלת השאלה מהי חובתו של הסבא כלפי נכדיו?

אנו יודעים את החובות שיש להורים כלפי ילדיהם, כפי שהגמרא במסכת קידושין (כט, א) אומרת: תנו רבנן האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות, ויש אומרים אף להשיטו במים".

האב מחויב למול את בנו כפי שאברהם מל את יצחק בנו, ואם מדובר בבן בכור הוא מחויב לשלם חמש סלעים ולפדותו אצל הכהן. כמו-כן הוא חייב ללמדו תורה, כפי שאנחנו אומרים כל יום בפרשת שמע. אחר-כך הוא מחויב לחתן אותו, וגם ללמדו מקצוע, וגם ללמד אותו לשחות. אלו הם החיובים שמוטלים על כתפי ההורים.

אבל מהי חובתם של הסבא והסבתא כלפי הנכדים שלהם? זה ברור שהם צריכים להעניק לנכדים דמי חנוכה ולקחת אותם לשיט תענוגות וכו' וכו', זה מנהג העולם. אבל מה התורה מחייבת אותם?

רבי חייא ממהר עם הנכדים ל'חדר'

הגמרא מספרת על רבי יהושע בן לוי שפעם רבי חייא הבחין בו רץ ברחוב עם סדין על הראש וממהר לקחת את נכדו לבית הספר. בדרך כלל הוא הלך עם 'סודר' על ראשו, כלומר, הכובע השגרתי שנהגו ללבוש באותה עת. אבל באותו בוקר הוא ראה אותו רץ עם סמרטוט על הראש[?]

שאל אותו רבי חייא לפשר הדבר, מה הריצה הבהולה הזאת? וכי לא

הייתה לך שהות לחבוש את הכובע הרגיל ומיהרת להניח משהו על הראש ולרוץ עם הנכד לבית הספר?

ענה לו רבי יהושע בן לוי: כתוב בתורה "והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמך לי יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב" (דברים ד, ט). ומכאן אנו למדים שכל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני.

רבי יהושע בן לוי אומר, שכאשר סבא מלמד את נכדו תורה, הרי זה כאילו הוא עומד בהר סיני ומקבל את התורה מהקב"ה. הר סיני מסמל את קבלת ומסירת התורה מדור לדור, "משה קיבל תורה מסיני", וכאשר סבא מלמד תורה את נכדו [?] הרי הוא ממשיך את המסורת שהתחילה בהר סיני.

מאותו יום שרבי חייא שמע את הדברים מפי רבי יהושע בן לוי, הוא מיהר בכל יום לקחת את נכדו לבית הספר, ורק אחר כך היה מתיישב לאכול ארוחת בוקר.

ישנם יהודים מהדרים ומחמירים שלא לאכול לפני שהם מברכים על הלולב בחג הסוכות, או לפני שהם שומעים תקיעת שופר בראש השנה. אבל אותם חכמים לא אכלו ארוחת בוקר לפני שלקחו את הנכדים שלהם ל'חדר'.

מהסיפור הזה אנחנו למדים שעל הסבא לא מוטלת חובה למול את בנו, או לחתן אותו, או לשחות וכיוצ"ב. אבל חובה עליו ללמד את נכדו תורה או לדאוג שהנכד ילך למקום שבו יקבל חינוך יהודי והמורים ילמדו אותו תורה. במילים פשוטות: אם ההורים אינם מעוניינים בזה, זוהי חובתו של הסבא לשלם שכר לימוד לבית ספר יהודי עבור נכדו.

חינוך הנכדים והנינים שווה למעמד מתן תורה

עד כאן דיברנו על הנכדים, אבל מה קורה עם הנינים? האם עדיין יש לסבא אחריות גם על הנינים שלו או שכאן אנחנו כבר עוצרים ואומרים: עשינו את שלנו, כעת יבואו הצעירים ויגדלו את ילדיהם!

והנה בפרשה שלנו, פרשת ויחי, שבתחילתה מדובר לראשונה על הנכדים, הרי שבסוף הפרשה, ממש לפני סיום ספר בראשית, אנו קוראים לראשונה על הנינים. התורה מספרת "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף" (בראשית נ, כג). התורה מספרת לנו שהילדים של מכיר שהיה בנו של מנשה ונכדו של יוסף "יולדו" על ברכי יוסף. כלומר, יוסף זכה לראות נינים, וזוהי ברכה שכל סבא מאחל לעצמו.

מה פירוש המילה "יולדו", וכי יוסף היה המיילד שלהם? בתרגום יונתן בן עוזיאל הוא מתרגם "כד אתילדו גזרינון יוסף". כלומר, או שיוסף היה המוהל שלהם או שהוא היה הסנדק שלהם, "יולדו על ברכי יוסף", שכן הסנדק מחזיק את הרך הנימול על ברכיו בשעת הברית.

הרבי אומר משהו חדש לגמרי: על הפסוק "יולדו על ברכי יוסף". אומר רש"י: "גדלן בין ברכיו". דהיינו שיוסף גידל וחינך אותם, והוא זה שלימד אותם תורה. מכאן, אומר הרבי, אנו לומדים מהי החובה שמוטלת גם על הסבא-רבא ^[1] אלטער זיידע ^[2] ללמד תורה גם את הנינים שלו.

החובה שמוטלת על האדם ללמד את צאצאיו תורה ולדאוג להם לחינוך יהודי ^[3] היא חובה תמידית ונצחית כל זמן שהנשמה באפו. הרבי מוסיף ואומר שחובה עליו לשלם את שכר הלימוד בעבורם ובכך להבטיח שהם יקבלו חינוך יהודי ראוי והולם ('לקוטי שיחות' כרך כ עמי 247).

אם לימוד התורה לנכד נחשב כמו מעמד הר סיני, הרי שללמד את הנין על אחת כמה וכמה. אני מאחל לכולם שיבוא יום והם ישלמו את שכר הלימוד של הנינים שלהם, ואין לי ספק שכולם יעשו זאת בשמחה רבה.